

א מְשָׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: ב לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר לְהַבִּין אֲמָרֵי בִינָה: ג לְקַחַת מוֹסֵר הַשֶּׁכֶל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט

רש"י

(א) מִשְׁלֵי. כל דבריו דוגמות ומשלים משל התורה
צאשה טובה ומשל העובדי גלולים צאשה זונה:
(ב) לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר. המשלים האלו אמר
להודיע לצריות (חכמה ומוסר) שיהיו עמלים בתורה
שהיא חכמה ומוסר ובינה: (ג) צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
ומשרים. לְדַק, לְדַקָּה מִמּוֹנוֹ: וּמִשְׁפָּט. לשפוט

ביאור על פי המלבי"ם

ידועים ומובנים, על ידי הדברים הידועים
לאדם. אמנם, כיון שטבע האדם מתנגד
לדרכי החכמה, כי לב האדם נמשך אחרי
תאוותיו ורצונותיו, והגוף נוטה מעצמו
לדברים הרעים, ומוֹסֵר - צריך האדם גם
את המוסר, והיינו שְׁיִיֶסֶר וְיִאָסֹר את
כוחות נפשו, שְׁיִלְכוּ בדרכי החכמה כפי
שהבינים בדעתו, ולהלך (פרק ט"ו פסוק
ל"ג) 'יבואר ש"יִרְאֶת ה' מוֹסֵר חֲכָמָה',
כלומר, על ידי יראת ה' יכול האדם לכוף
את עצמו ללכת בדרכי החכמה הישרים,
כי כשיתבונן בכך שחוקי החכמה נתונים
מאת ה', יִדַע שהם אמיתיים, ויירא מה'
יראת הרוממות ויראת העונש, ולא יסור
מדרכים אלו. לְהַבִּין אֲמָרֵי בִינָה - להבין
את הדברים הקשים והנעלמים שדיברו
בהם בעלי התבונה, ולהבין דבר מתוך דבר.

(ג) והתועלת מהמשלים שבספר זה היא
לְקַחַת מוֹסֵר הַשֶּׁכֶל - ללמוד מוסר הבא
מכח השכל, כלומר [לא רק מוסר הבא
מיראת העונש, אלא] מוסר הבא מכח
יראת הרוממות, שמתוך שמשגי את
גדולת ה' ורוממותו מתיירא לעשות דבר
נגד חוקי חכמתו, כפי שהוא משיגם
בשכלו. וכן ילמד האדם על ידי המשלים
שבספר צֶדֶק וּמִשְׁפָּט - כיצד ינהג האדם
בהנהגות שבינו לבין חבירו, כפי שורת
הדין [שזו הנהגה המכונה 'משפט'],

פרק א

(א) בפתחת הספר מבואר תחילה מה
מהות הספר ומי הוא כותבו: מְשָׁלֵי -
קבוצת משלים, שעל ידי המשל
מהדברים המוכרים ומובנים לאדם, ניתן
להבין את הנמשל, שהוא עמוק ואינו
מובן כל כך לאדם, שנכתבו על ידי
שְׁלֹמֹה, שהיה החכם מכל האדם, ונחה
עליו רוח הקודש, בֶן דָּוִד, והיתה לו קבלה
מאבותיו על דברי אמת אלו, מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל,
ובהיותו מלך על עם חכם ונבון, התאספו
אליו כל החכמים, וכך היה יכול לבחון
ולנסות את כל הענינים, ולהכיר את דרכי
החכמה האמיתיים.

(ב) תכלית הספר היא לְדַעַת חֲכָמָה -
ה'חכמה' היא הידיעה מתי להשתמש בכל
אחת מהמידות, כגון הגאווה והענוה,
העזות והבושה, ולהכיר מה הוא ה'טוב'
האמיתי ומה הוא ה'רע' האמיתי, ואמנם
את דרכי החכמה האמיתיים אין אדם יכול
להשיג בדעתו, אלא רק על ידי התבוננות
בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, שבהם
חקק ה' את כל דרכי החכמה וההנהגות
הראויות לבני האדם, ומכל מקום שלמה
בחכמתו לימד את הדרך שבה ניתן
'לדעת' את החכמה ולהבינה בשכל האדם,
על ידי שהסביר את הדברים שאינם

וּמִשְׁרִים: ד לַתֵּת לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה לְנֹעַר דַּעַת וּמִזְמָה: ה יִשְׁמַע חֲכָם
וְיִוֹסֵף לָקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה: ו לְהַבִּין מִשָּׁל וּמְלִיצָה דְּבַרֵי חֲכָמִים

רש"י

שמועתו: (ו) אהבין משל ומליצה. שיתנו לז
להבין במקראות שני הדרכים המשל והמליצה שיבינו
את מה המשל למליצה ואף מן המליצה לא יסורו
לזם שגם היא נרכיז להבין כשאמר להזליך מאשה
זרה ונכריה על הצלי מזרים נאמר הרי המשל ואף
המליצה שהוציא משלו בלשון אשה הבן צה והזהר
מאשה זרה (ס"א זונה): דברי חכמים וחדיותם.
דורשי רשימות מקרא מלא וספר רמו דמיון ומידה:

אמת: ומשרים. היא הפסרה דרך חלק ומישור
שזה לזה ולזה: (ד) אֵתֵת אֶפְתָּאִים עֲרֻמָּה. משלים
אלו אמר קהלת לקנות צהם הפחאים ערמה: אֲנֹעַר
דעת. וגם לנער המנוער מכל למוד שלא למד עדיין
כלום: מוזימה. מחשבת ענה: (ה) יִשְׁמַע חֲכָם.
המשלים הללו: ויוסף. על חכמתו: אֶקַּח. למוד:
חכם. זה בעל השמועה: ונבון. מוסיף על ידיעת
חכם שידוע להבין דבר מתוך דבר ומוסיף על

ביאור על פי המלבי"ם

(ה) ויועיל הספר אף לאותם שהם כבר
חכמים ונבונים, כי יִשְׁמַע את הדברים
אדם חָכָם, שכבר למד את חוקי החכמה
מהתורה ומרבותיו, וְיִוֹסֵף לָקַח, כי אין
קץ לדברי החכמה, ועל ידי משלים אלו
ילמד דברים רבים שלא התפרשו עדיין
בתורה ובדברי החכמים, וְנָבוֹן, המבין דבר
מתוך דבר, תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה, כי ה'תחבולות'
הן היכולת להקיש דבר לדבר, ולהבין
דברים רבים התלויים זה בזה וקשורים
זה לזה עד שמכח כולם יגיע אל
התוצאה האחרונה הנרצית לו, ועל ידי
לימוד משלים אלו יתרבו ידיעותיו של
הנבון, וידע פרטים רבים מפרטי החכמה,
שיוכל להשתמש בהם ללימודיו, וכן
יתרגל לבנות ולהוציא היקשים רבים מכל
ידיעותיו הרחבות, ותתרבה בינתו.

(ו) מבאר עתה את צורת כתיבת הספר,
לְהַבִּין את הדברים העמוקים והסתומים
על ידי מִשָּׁל וּמְלִיצָה [-נמשל], כי יש
בתורה שבכתב דברים שכתובים בדרך
משל, וצריך חכמה כדי להבין את
הנמשל שיש ללמוד מהם, דְּבַרֵי חֲכָמִים

וכאשר הזמן והמקום מצריכים זאת
ינהג לפנים משורת הדין [שזו הנהגה
המכונה 'צדק'], וּמִשְׁרִים - וכן ילמד
האדם ללכת בדרכים ישרות, בין ביושר
המחשבה ובין ביושר המעשים, את
כל זה ילמד האדם על ידי שיתבונן
במשלים שיובאו בספר זה.

(ד) עתה מוסיף לבאר למי מהאנשים
חיבר את הספר, ואומר שהתועלת של
ספר זה היא לכל בני האדם, לַתֵּת
לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה, כי הפתיות והעורמה הם
דבר והיפוכו, כמו שנאמר להלן (פרק
י"ד פסוק ט"ו) "פְתִי יֵאֱמִין לְכָל דָּבָר,
וְעָרוֹם יִבִּין לְאֲשֵׁרוֹ", והפתי הנפתה בטבעו
להאמין לכל מה שהוא שומע, על ידי
המשלים שבספר זה יקנה עורמה, להבין
ולבחון כל דבר בשכלו, ולא יאמין לכל
דבר כיונה פתיה. וגם לְנֹעַר, שאינו פתי,
אך עדיין לא קנה את ה'דעת' הנרכשת
עם הנסיון של ריבוי השנים, ולא רכש
את ה'מזימה', שהם המחשבות העמוקות
שעדיין אין דרך הנער להעמיק בהם, יתנו
משלים אלו דַּעַת וּמִזְמָה.

וְחִידָתָם: ז יִרְאֵת יְהוָה רֵאשִׁית דַּעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר אֲוִילִים בָּזוּ:
 ח שְׁמַע בְּנֵי מוֹסָר אָבִיךָ וְאַל-תִּפְזֹשׁ תּוֹרַת אִמְךָ: ט כִּי | לֹוִית

רש"י

זוּיִס אֵת הַחֲכָמָה וְאֵת הַמוֹסֵר: (ח) שְׁמַע בְּנֵי מוֹסָר אָבִיךָ. מֵה שֶׁנֶּתַן הַקִּבְצָה לְמֹשֶׁה צִוְּתָה וְעַל פִּיה: אִמְךָ. אֲוִימְתָךְ כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ (יחזקאל יט) מֵה אֲמַךְ לְצִיָּה וְהֵם דְּבָרֵי סוֹפְרִים שֶׁחֲדָשׁוּ וְהוֹסִיפוּ וְעָשׂוּ סִיגִים לְתוֹרָה: (ט) לֹוִית חֵן. חֲזוֹר שֶׁל מִן הַסֵּךְ לְרֹאשׁךְ כְּלוֹמֵר הַתּוֹרָה וְהַמוֹסֵר יֵהִיוּ לְרֹאשׁךְ לֹוִית מִן

(ז) יִרְאֵת ה' רֵאשִׁית דַּעַת. ע"כ פ"י לְלוֹךְ מֵה עֲשֵׂה שְׁלֵמָה הַסֵּפֶר הַזֶּה וְעַתָּה מִתְחִיל הַסֵּפֶר יִרְאֵת ה' רֵאשִׁית דַּעַת, הִיא תְרוּמַת עֵיקֶר הַדַּעַת וְהִיא תְהִיָּה לֶךְ הַרְאֵשׁוּנָה לְדַעַת לְפָנֵי חֲכָמְתָךְ הַקִּדְס לִירְאֵה אֵס יוֹרֵךְ וְהִיא תִתֵּן צִלְכָךְ לַעֲשׂוֹת צִחְכָמָה וְצַדִּיק כִּי הָאוִילִים אֲשֶׁר אֵינֶם יִרְאִים אֵת ה' הֵם

ביאור על פי המלבי"ם

מוֹחֲלֵט הוּא אֲצִלוּ כְמוֹ יָדִיעָה שֶׁהִשִּׁיג בְּבַחֲיָנָה וְנִסְיוֹן, אוּ בְמוֹשְׁכֵל רֵאשׁוֹן הַמוֹסֵסְכֵם עַל הַכֵּל, וְנִמְצָא שֶׁהֵאֱמִינָה הַמְבִיָּאָה לִירְאֵת ה' הִיא רֵאשִׁית הַדַּעַת, אֶךְ חֲכָמָה וּמוֹסָר אֲוִילִים בָּזוּ, כְּלוֹמֵר, הָאוִילִים, שֶׁדָּרְכֵם לְהִסְתַּפֵּק בְּכֵל דְבַר, אֶף שֶׁאֵינֶם פְּתָאִים, וְיֵשׁ בִּינֵיהֶם חֲכָמִים וּפִילוֹסוֹפִים גְּדוֹלִים, אֶךְ הֵם מְטִילִים סִפְק בְּכֵל דְבַר [ו'אוִיל' הוּא מְשׁוֹרֵשׁ אוֹתוֹת 'אוִיל', כִּי בְכֵל דְבַר הוּא מִסְתַּפֵּק אוֹלֵי הַדְּבַר כֶּךָ וְאוֹלֵי כֶךָ], וְלִכֵּן הֵם מְבַזִּים אֵת הַמוֹסֵר, שְׂזוּ יִרְאֵת ה', וְאֵת חֲכָמַת הַתּוֹרָה הַנִּשְׁעֵנָה עַל הַמוֹסֵר.

(ח) וְכַדִּי לְהוֹצִיא מְלִיבֵם שֶׁל הָאוִילִים הַמְבַזִּים אֵת הַחֲכָמָה וְהַמוֹסֵר, מוֹכִיחַ שִׁישׁ יִסוּדוֹת לְחוֹקֵי הַחֲכָמָה, וְיֵשׁ הַתְּחִלּוֹת מוֹשְׁכָלוֹת שִׁיתְקַבְּלוּ בְהִכְרַח עַל שְׁכֵל בְּנֵי הָאָדָם, וְעַל כֵּךְ אוֹמֵר, שְׁמַע בְּנֵי מוֹסָר אָבִיךָ, כִּי הַמוֹסֵר שִׁיאֵמֵר הָאֵב לְבָנוּ הוּא דְבַר שֶׁאֵין לְהִטִּיל בּוֹ סִפְק כֵּלָל, וְהָרִי הוּא כְּדַבֵּר הַמוֹשֵׁג בְּחוֹשׁ, שֶׁאֵין אָדָם מְטִיל בּוֹ סִפְק, וְאַל תִּפְזֹשׁ [וְלִכֵּן אֵל תַּעֲזוֹב אֵת] תּוֹרַת אִמְךָ, כִּיֵּן שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת מִיּוֹסְדָתָה עַל הַמוֹסֵר שֶׁמְקַבֵּל הַבֵּן מֵאֲבִיו וּמֵאִמּוֹ, וְהַדְּבָרִים אֲמִיתִים וּבְרוּרִים.

וְחִידָתָם - וְכֵן בְּתוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה, בְּדַבְרֵי הַחֲכָמִים, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהוֹבֵאוּ בְּדֶרֶךְ חִידָה וּמִשַׁל מוֹסְתָרִים, וְעַל יָדֵי הַהִתְבַּוְּנוֹת בְּמִשְׁלִים שֶׁבִּסְפָר זֶה יִמְצָא הָאָדָם אֵת פְּתוֹנָם שֶׁל כָּל הַמִּשְׁלִים שֶׁל הַחֲכָמִים, לְהַבִּינֵם עַד תְּכִלֵּתָם.

(ז) הֵנָּה כָּל חֲכָמָה מִיּוֹסְדָתָה עַל הַקִּדְמוֹת רֵאשׁוֹנוֹת [כְּמוֹ חֲכָמַת הַהִנְדָּסָה הַמִּיּוֹסְדָתָה עַל הַחוֹשׁ וְעַל הַמוֹשְׁכָלוֹת הַרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁבְּדַעַת הָאָדָם, וְחֲכָמַת הַטְּבַע בְּנוִיָּה עַל הַנִּסְיוֹן וְהַחֲקִירָה], אֶךְ חֲכָמַת הַתּוֹרָה וְחֲכָמַת הַמִּיּוֹדוֹת אֵינֶן מִיּוֹסְדוֹת עַל הַקִּדְמוֹת מוֹבְנוֹת לְאָדָם, אֵלָּא רַק עַל הָאֱמוּנָה בֵּה' שֶׁנֶּתַן אֵת הַתּוֹרָה, וְעַל יָדֵי הִירְאָה מְלַעְבוֹר עַל רְצוֹנוֹ, וְלִכֵּן יִרְאֵת ה' הִיא רֵאשִׁית הַדַּעַת [וְהַכּוֹוֵנָה כֵּאֵן לִירְאֵת הַרוממוֹת, וְלִכֵּן הִיא מְכוֹנָה כִּרֵּאשִׁית דַּעַת', שֶׁהִירְאָה עֲצֻמָּה הִיא חֵלֶק מֵהַדַּעַת, כִּפִּי שֶׁהִרְאָשׁ הוּא חֵלֶק מֵהַגּוֹף, כִּי הַדַּעַת מְחִיבֵת לִירְאֵת אֵת ה' יִרְאֵת הַרוממוֹת. וְלִהְלֵךְ (פֶּרֶק ט' פְּסוּק י') יְבוֹאֵר עֵינֵיהָ שֶׁל יִרְאֵת הַעוֹנֵשׁ, הַמְכוֹנָה שֶׁמִּתְחִילֵת דַּעַת', וְעַל יָדֵי שִׁיקְבַע בְּלִיבּוֹ אֵת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה כְּאֲמִיתִים וְנִכּוֹנִים יֵהִיוּ הֵם אֲצִלוּ בְּבַחֲיָנָתָה דַּעַת, כִּי הַדְּבַר שֶׁהָאָדָם מֵאֲמִין בּוֹ בְּאוֹפֵן

חֵן הֵם לְרֵאשִׁיךָ וְעֵנְקִים לְגִרְגְּרֹתֶיךָ: בְּנֵי אִם-יִפְתּוּךָ חֲטָאִים אֶל-
 תִּבְאָ: אִם-יֵאמְרוּ לְכֹה אֲתָנוּ נְאֻרְבָּה לְדָם נִצְפְּנָה לְנָקִי חֲנָם:
 יב נִבְלָעַם כְּשֵׂאוֹל חַיִּים וְתַמִּימִים כְּיֹרְדֵי בֹר: יג כָּל-הוֹן יִקָּר נִמְצָא

רש"י

חנם הוא: (יב) נבלעם. לנקיים כשהם חיים: בשאור. הצולע כל גוף שלם: ותמימים. אינו לשון נדיקים אלא מלשון שלמים נבלעם כשהם שלמים כאלה היורד צמח הצור כשהוא שלם כלומר צעודם צעזעס נהרגם ונירש נכסיהם:

וכענקים של עדי זהב יהיו: אגרגרותיך. לזוארך ועל שם שהקנה עשויה טבעות טבעות קורא הזואר בלשון רבים: (י) חטאים. חוטאים: אף תבא. אל תאצה להם: (יא) נארבה אדם. לשפוך דם: נצפנה. לי מארצ: נצפנה לנקי חנם. הכמוז אומר שנפיתם לנקי

ביאור על פי המלבי"ם

ואף אם יעמדו להילחם בנו נהרוג אותם ונשפוך את דמם, נצפנה לנקי חנם - או שנתחבא לתפוס אנשים שאינם מלומדי מלחמה, ולא יעמדו כנגדנו כלל [ולכן אף לפי כללי הרוצחים והשודדים אותם אנשים הם 'נקיים' מעונש, כיון שלא נלחמו כלל], ונשודד ללא סיבה את אותם אנשים.

(יב) ואת אותם אנשים חלשים שאינם נלחמים, ולא נהרגם, נבלעם כשאויל חיים - כמו אותם שנבלעו חיים באדמה, כך ניקח את אותם אנשים, ונשתמש בהם כעבדים. ותמימים פיורדי בור - ונבלע בשלימותם גם את אותם אנשים שילחמו בנו, כמו אדם שמת ויורד לבור קברו ומשאיר את כל רכושו לאחרים, כך אנו נהרוג אותם במלחמה זו וניטול מהם את כל ממונם.

(יג) ואותם שודדים הרוצים לצרפו לחבורתם אומרים לו, כל הון יקָר, של כסף וזהב, נמצא אצל אותם אנשים,

(ט) פי לזית חן הם לראשך - החכמה תהיה כמו תכשיט של חן המחובר לראשך, ששם משכן השכל והמחשבה, וענקים לגרגרותך - כמו שרשראות המקשטות את הגרון, שהוא מקור הדיבור, כי כך המוסר והחכמה יעלו חן על מחשבותיך ועל דיבורך.

(י) כאשר רוצה האדם ללמד לבנו את דרכי החכמה, מתחיל בדבר פשוט, שאף נער קטן יכול להבין, ולפני שיאמר לו את המשל הפשוט, מקדים ואומר לו את הכלל המוחלט, בני, אם יפתוך חטאים, לכל עבירה שתהיה, אפילו שאינה נראית לך חמורה כל כך, אל תבא - אל תתרצה להם, כי כל פיתוייהם הם נגד חוקי החכמה.

(יא) ועתה אומר לו דוגמא לפיתוי של חבורת רוצחים, שאף נער קטן יכול להבין את הסכנה שבהם, אם יאמרו לך אותם חטאים, לכה אתנו, נארבה לדם - נתכנן יחד כיצד לארוב לבני אדם לשדוד אותם,

משלי א

ה

נִמְלֵא בְּתֵינוּ שְׁלָל: יד גּוֹרְלֶךָ תִּפְּיל בְּתוֹכְנוּ כִּים אֶחָד יִהְיֶה לְכַלְנוּ:
טו בְּנֵי אֶל־תִּלְךָ בְּרֶךְךָ אַתֶּם מִנְּע רִגְלֶךָ מִנְּתִיבָתֶם: טז כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע
יִרְוּצוּ וְיִמְהָרוּ לְשִׁפְךָ־דָם: יז כִּי־חָנָם מְזִרָה הֲרִשְׁתָּ בְּעֵינַי כָּל־בַּעַל כְּנָף:
יח וְהֵם לְדָמָם יֵאָרְבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם: יט כֵּן אֲרָחוֹת כָּל־בַּצֵּעַ בַּצֵּעַ

רע"י

שאינם מכירים על מה היא נזרת ויורדין זה ואוכלין:
(יח) והם לדמם יארבו. והציידים יארכונו לדמם
של עופות: (יט) כן ארחות כף בוצע בצע. גזול
גזילה נאה ונחמדת היא לו ותנס היא לו. וסופו את
נפש צעליו יקח. נפש עצמו שנעשה עכשיו צעל
הממון שגזל ממזירו:

(יד) גורלך תפיל בתוכנו. אם תלכה מחלוק
או אם תלכה יהיה צטופות: כים אחד יהיה
צבולנו. ציחד: (טז) רע ירוצו. לרעת עצמם הם
לנים ואינם יודעים לתת לז לדבר: (יז) כי חנם
מזורה הרשת. כי העופות הרואות חטים
וקטניות מזורים על הרשת חנם הוא צעיניהם

ביאור על פי המלבי"ם

(טז) כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע יִרְוּצוּ - כי כל
הדברים שהם רצים אליהם, כמו גזל
ורצח, הם דברים רעים [ובכך מסביר
האב לבנו הקטן את הדברים הפשוטים,
שאף הוא יכול להבין בשכלו את הרוע
והגנות שבדבר]. ומוסיף לומר לו גם את
הסכנה שיש בדבר, וימהרו לשפך דם,
ומתוך כך ירצחו גם אותך, וימהרו
לעשות כן, קודם שתספיק להשתמט
ולברוח מהם.

(יז) כִּי חָנָם מְזִרָה הֲרִשְׁתָּ, בְּעֵינַי כָּל בַּעַל
כְּנָף, כלומר, בעיני העופות, הרואים את
המזון שמניחים להם הציידים בתוך
הרשת, נראה שנותנים להם אוכל בחינם.
(יח) וְהֵם [הציידים], לְדָמָם שֶׁל הָעוֹפוֹת
יֵאָרְבוּ, להורגם. או שיצפנו לנפשתם -
יתחבאו כדי לתופשם חיים ולהשתמש
בהם.

(יט) כֵּן אֲרָחוֹת כָּל בַּצֵּעַ בַּצֵּעַ - כך היא
דרכו של כל גזלן ושוודד, שפורש רשת
ללכוד את הפתאים החושבים שהוא נותן

וניטול לאוצרותינו. נמלא בתינו ששלל -
בחפצים שנמצא ברשותם נמלא את
בתינו.

(יד) גּוֹרְלֶךָ תִּפְּיל בְּתוֹכְנוּ - את השלל של
החפצים נחלק בגורל בין כולנו, ואף לך
יהיה חלק בגורל זה. ואת הזהב והכסף
נניח באוצר השייך לכל החבורה, ולגבי הון
זה, כים אחד משותף יהיה לכולנו, ואף
אתה תהיה שותף בו.

(טז) מְזִרָה הֲרִשְׁתָּ אַתְּ, בְּנֵי אֶל
תִּלְךָ בְּרֶךְךָ אַתֶּם, ולשון 'דרך' היא הדרך
הגדולה הקבועה לרבים, ומזהירו שלא
ילך בדרך זו יחד עם כל השודדים הללו.
מִנְּע רִגְלֶךָ מִנְּתִיבָתֶם, ו'נתיב' זו דרך צרה
המיועדת ליחידים, שאף בנתיב המיוחד
רק לאחד מהשודדים הללו אל תלך,
ואפילו שאינך הולך 'איתם', והיינו
שאינם הולכים שם עתה, אלא זהו נתיב
שאחד מהם רגיל ללכת בו, מנע את
רגלך משם, כיון שהם עשויים להזיק
ולהרוג גם אותך.

אֶת־נַפְשׁ בְּעָלְיוֹ יִקַּח: ב חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה בְּרַחְבוֹת תִּתֵּן
 קוֹלָהּ: כא בְּרֹאשׁ הַמַּיִוֹת תִּקְרָא בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בְּעִיר אֲמַרְיָה
 תֹּאמֶר: כב עַד־מָתִי | פְּתִיִם תִּאֱהָבוּ פְתִי וְלֹצִים לְצוֹן חֲמָדוֹ לָהֶם

רע"י

נשמעת ונכרות שם היא קולאת ואומרת ענין שלמטה עד מתי פתאים וגו': בפתחי שערים. הם מקום ישיבת הזקנים: (כב) פתים. המתפתים ע"י מסיתים ומינים: תאהבו פתי. הסתה שם דבר לפתיות כמו כלי קרי (שני סא"א) שפי:

(ב) חכמות בחוץ תרונה. הרי חכמותיה של תורה בחוכמה תזקנה להזיכרם לסקור עליהם ומה הן חוכמותיה צמי מדרכות: ברחובות. במקום שמרמיצין אותה כך דרש רבי תנחומא: (כא) בראש המימות תקרא. במקום שהיא

ביאור על פי המלבי"ם

שהמדבר בקול מתכוון להשמיע את קולו לאחרים, אך אינו מתכוון לבני אדם מסוימים, אלא הרוצה לשמוע, ישמע.

(כא) ג. לאחר מכן, בראש המימות - במקומות שמתקבצים בו כל בני העיר למסחר, תקרא - שם יעמוד החכם וישמיע את דברי החכמה, ולא רק שישמיע את דבריו בקול רם, אלא יקרא את דברי החכמה לאנשים המסוימים הנמצאים שם. ד. בפתחי שערים אשר בעיר, שם יושבים השופטים והחכמים, אמריה תאמר, ותתגלה החכמה לזקנים היושבים בשער. באופן שלאט לאט מפציע אור החכמה, כמו אור השחר, המתחיל באור חלש וקל, והולך וגובר עד אמצע היום.

להם ממון בחינם, ובאמת את נפש בעליו של הממון יקח, כאשר יראה שיש ממון לאותו אדם. ובכך חוזר האב ומזהיר את בנו שלא יצטרף לחבורות אלו, כיון שכשיראו שיש לו ממון יהרגו גם אותו בעצמו, ומתוך הדבר הפשוט הזה, שיכול גם הילד להבין, מזהירו על כלל החטאים, שלא ילך בדרכם, גם אם בתחילה אינו רואה את החששות שיש בדבר.

(כ) לאחר שביאר איך האב מלמד לבנו הקטן את דרכי החכמה, יאמר שהחכמה תתגלה לאט לאט, מהקטנים אל הגדולים, בארבע מדרגות, ובכל דרגה יש שני חלקים, גם שומעי החכמה הם גדולים וחשובים יותר, וגם איכות הקריאה היא גדולה יותר, א. חכמות בחוץ תרנה - בתחילה תתרונו החכמה ב'חוץ', מאחורי הבתים, במקום שמצויים בו נערים קטנים, ושם תושמע החכמה בקול 'רינון', שהאדם מרגן לעצמו, ואחרים שומעים מאליהם. ב. ברחבות תתן קולה - לאחר מכן תושמע החכמה ברחוב, בחלק הרחב שלפני הבתים, שם מצויים האנשים הגדולים, ושם היא כבר 'תתן קולה',

(כב) וכך תאמר החכמה, עד מתי פתים תאהבו פתי, כלומר, עד מתי תאהבו להיות פתאים ולהימשך לדרך הסכלות ללא התבוננות, ולשון 'פתי' היא על האדם הנוהג ללא דעת, ואם יטה אוזנו לדברי החכמה תיכנס בליבו עורמה, שהיא היפך הפתיות, ולצים, הלועגים